

ГРИГОР УГАРОВ

**ПО СЛЕДИТЕ
НА ЗАТОЧЕНИКА**

София, 2019

© Издателство „Изток-Запад“, 2019

Всички права на български език запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде възпроизвеждана или предавана под каквато и да е форма и по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

© Григор Угаров, автор, 2019

© Георги Даскалов, художник на илюстрациите, 2019

© Борис Стоилов, художник на корицата, 2019

ISBN 978-619-01-0386-8

ТІО СЛЕДИТЕ НА ЗАТОЧЕНИКА

Григор
Угаров

Съдържание

Първа част

ПЪРВА ГЛАВА	8
ВТОРА ГЛАВА	16
ТРЕТА ГЛАВА	32
ЧЕТВЪРТА ГЛАВА.....	39
ПЕТА ГЛАВА	49
ШЕСТА ГЛАВА.....	74
СЕДМА ГЛАВА	91
ОСМА ГЛАВА	117
ДЕВЕТА ГЛАВА	132
ДЕСЕТА ГЛАВА	160
ЕДИНАЙСЕТА ГЛАВА	174
ДВАНАЙСЕТА ГЛАВА	182
ТРИНАЙСЕТА ГЛАВА	196
ЧЕТИРИНАЙСЕТА ГЛАВА	212
ПЕТНАЙСЕТА ГЛАВА	230
ШЕСТНАЙСЕТА ГЛАВА	242
СЕДЕМНАЙСЕТА ГЛАВА.....	252
ОСЕМНАЙСЕТА ГЛАВА	261

Втора част

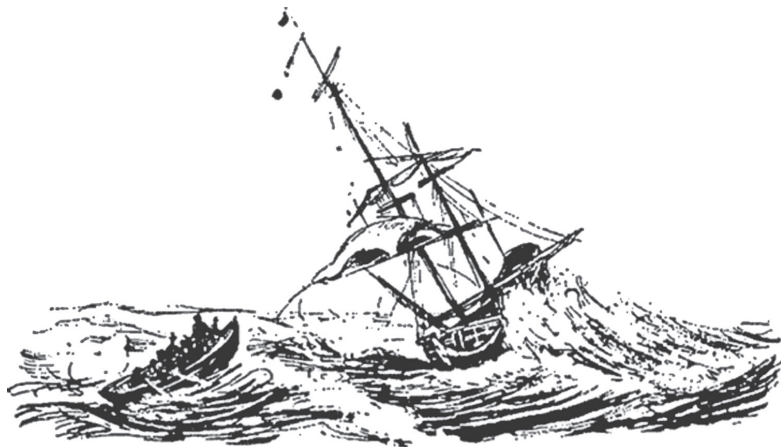
ДЕВЕТНАЙСЕТА ГЛАВА	280
ДВАЙСЕТА ГЛАВА	290
ДВАЙСЕТ И ПЪРВА ГЛАВА	307
ДВАЙСЕТ И ВТОРА ГЛАВА	322
ДВАЙСЕТ И ТРЕТА ГЛАВА.....	342
ДВАЙСЕТ И ЧЕТВЪРТА ГЛАВА.....	355
ДВАЙСЕТ И ПЕТА ГЛАВА	368
ДВАЙСЕТ И ШЕСТА ГЛАВА	384
ДВАЙСЕТ И СЕДМА ГЛАВА	402
ДВАЙСЕТ И ОСМА ГЛАВА	422
ДВАЙСЕТ И ДЕВЕТА ГЛАВА	431
ТРИЙСЕТА ГЛАВА	441
ТРИЙСЕТ И ПЪРВА ГЛАВА.....	459
ТРИЙСЕТ И ВТОРА ГЛАВА	475
ТРИЙСЕТ И ТРЕТА ГЛАВА.....	483
ТРИЙСЕТ И ЧЕТВЪРТА ГЛАВА.....	489
ТРИЙСЕТ И ПЕТА ГЛАВА	501
ТРИЙСЕТ И ШЕСТА ГЛАВА	517
ТРИЙСЕТ И СЕДМА ГЛАВА.....	526
ТРИЙСЕТ И ОСМА ГЛАВА	533

Първа част

Ние бяхме щастливи!
Дойдоха белите!
Моето селище беше голямо,
колибите бяха напълнени с богатство.
В тях живееше силен народ:
мъже, жени и деца.
Дойдоха белите!
Те ни казаха:
тази земя принадлежи на нас,
тази гора е наша,
тази река е наша.
Дойдоха белите!...

Негърска народна песен

Първа глава

Капитан Силва Порту • Гонсалви и негърчето Домбо • Протокуът
на сълзите • Корабокрушение • Неизпълнено обещание

I

Нищо не предвещаваше близка опасност. Слънцето залязваше. Над хоризонта пламтеше оранжево сияние. Леко вълнение като студена тръпка минаваше по водната повърхност. Само тук-там кипваше вълна, блясваше на слънцето като сребро. Бялата като мляко опашка, оставена от кораба, бавно се стопяваше. Над морето сякаш застиваше тънка тъмно-ръждива корица. Небето беше ясно, дълбоко и тъмносиньо. Никъде не се мяркаше пепелявият призрак на ураган. Само вятърът се усилваше, издуваше платната и мачтите тъжно поскърцваха.

Все още не се виждаше земя, но цял орляк чайки посрещнаха кораба и накацаха по въжетата. Както винаги чайките бяха първите предвестници на сушата.

Скоро матросите, които току-що бяха застъпили на вахта¹, забелязаха в далечината тъмната продълговата ивица на крайбрежието.

¹ Стража, караул; дежурство на кораб.

В такова рядко благоприятно време търговският кораб „Реженерадуш“¹, собственост на богатата лисабонска фирма, се връщаше от далечно плаване. Старият морски вълк Силва Порту, капитан на кораба, за трети път бе обиколил нос Добра надежда. След въстанието през 1846 година², в което се бе сражавал на страната на „септемвристиите“, Силва Порту живееше като изгнаник и нито веднъж не бе хвърлял котва в португалско пристанище. Той поддържаше рейс Рангун–Джибути, откъдето търговската стока се откарваше с друг кораб в Лисабон. През тези години той на три пъти навлиза в Атлантическия океан, стига чак до Бенгуела по доходни сделки на фирмата.

И този път Силва Порту пристигаше без особени повреди на барката³ и без загуба на хора от екипажа. Само той носеше още незаздравяла рана на левия крак.

Този шейсетгодишен старец, с гъста сива брада, със загоряло лице от морските ветрове и торбички под очите, нисък, набит и черен, като излят от чугун, беше все още така жив, пъргав и подвижен, както някога, когато за пръв път стъпи на палубата.

Роден в малкото пристанищно градче Албуфейра, в бедно семейство, отрано останал сирак, той бе отрасъл по крайбрежието между безпризорните момчета. Много пъти бе сменял работата и господарите си, докато най-сетне попадна на кораб. В жилите му течеше стара моряшка кръв и скоро юнгата⁴ зае своето място.

Когато пое командването на кораба, Силва Порту сам подбра екипажа между своите стари познати – яки, плещести пристанищни работници. Младият капитан пръв в португалския флот забрани „корабната котка“⁵. На кораба никога не се вдигна бунт, не се появи ропот. Силва Порту беше справедлив и добре се разбираше с екипажа.

Капитанът при добро настроение, притиснал между кътниците малката луличка с ламаринено капаче, не пропускаше да подчертае роднинските си връзки с Васко да Гама⁶, въпреки че мнозина се съмняваха в това родство. Но и без него

¹ Възраждане (порт.).

² В средата на XIX в. в Португалия управлявали по-умерените партии, поддръжници на конституцията. Но това не било в интерес на дворяните, духовенството и феодалите. Те се групирали около водача на консервативната партия Кошта (Коста) Кабралу и направили преврат. След преврата избухнало въоръжено въстание, наречено Мария да Фонте, което било потушено с голяма жестокост от войската и английския флот.

³ Вид ветроходен кораб с три до пет мачти. През XIX в. са използвани като търговски кораби. – Б.р.

⁴ Момче на кораб, подготвящо се за моряк. – Б.р.

⁵ Плетен камшик за телесни изтезания.

⁶ Португалски мореплавател (1469–1524), откривател на морския път за Индия. През 1497 г. той се добрал до най-южните точки на Африка, а през 1498 г. заобиколил нос Добра надежда и навлязъл в Индийския океан. По-късно (1502–1524) извършил още две пътувания до Индия.

Силва Порту си бе спечелил славата на опитен и смел мореплавател, който без логия¹ знаеше на пръсти всички морски пътища, опасни места с подводни рифове и посоката на ветровете, а най-важното – като вълк подуваше приближаващата буря и при най-спокойно море.

В последно време капитанът пътуваше с единствения си син Гонсалви, жив портрет на баща си от младини – едро лице, късоврат, с широки плещи и смели светлозелени котешки очи...

Този път корабът се връщаше с нов човек – осемгодишното негърче Домбо, тъничко като палмова фиданка момче, с черна като базалт кожа и ситни къдрици на главата. Единствено зъбите му бяха бели като вар.

Матросите бяха открили негърчето в мангровия лес² край брега. То скитало като диво зверче, хранело се с плодове, спяло в клоните на дърветата. Отначало Домбо се изплашил от белите хора, изпищял и бързо се покатерил на едно дърво. Но Гонсалви го смъкнал и го отнесъл на кораба. По целия път то се мятало, опитвало се да захапне ръката му и да се освободи. Едва когато морякът го пуснал на палубата и го нахранил, Домбо се уверил, че белите хора няма да го убият.

Отначало Домбо бягаше от матросите, скриваше се в някой ъгъл и от там надничаше уплашено. Само когато Гонсалви се приближаваше и го хващаше за ръка, той доверчиво и покорно тръгваше с него.

Всяка вещ на белите хора учудваше и плашеше негърчето. Много усилия употреби Гонсалви, докато го накара да пипне винчестерката³. Домбо, разтреперан, допря пръста си до приклада и сякаш се изгори от нещо, та отскочи назад. А когато Гонсалви стреля в една акула, негърчето пронизително изпищя, падна по очи и дълго време лежа, без да мръдне.

Постепенно между него и Гонсалви се завърза близка дружба. Домбо се ока- за схватлив, сръчен и умен, бързо усвояваше езика на белите.

Едва по-късно Гонсалви можа да научи нещо за живота му. За пръв път Домбо видял бял човек, когато баща му го татуирал. Татуирането ставало, след като седем пъти идвали и си отивали големите дъждове. Хумба-ба – крокодилите, така Домбо наричаше португалските заселници – нахлули в либата⁴, когато се появила на небето първата пълна луна след дъждовете. Те започнали да гърмят с „огнеди- шащи копия“ и убивали негрите на място. Опожарявали тръстиковите колиби. Хващали и връзвали със синджири мъжете на племето.

Той сам видял как един бял човек разбил черепа на майка му и тя се простряла на земята. Домбо се спуснал разплакан към нея, но срещу него блеснало дулото на

¹ Пътеводител, който съдържа сведения за брегови ориентири, приливи, вятър и др. – Б.р.

² Вечнозелени широколистни гори, разпространени в тропиците; растат в приливната ивица на морските брегове. – Б.р.

³ Винчестерка (уинчестър) – вид оръжие (по името на американския изобретател О. Ф. Уинчестър). Тук е запазен оригиналният авторов изказ. – Б.изд.

⁴ Туземско селище.

„огнедишащото копие“. Той се изплашил, скрил се зад колибата, пропъзлял в хресталака и потънал в горичката. Заровил се в окапалата шума и надничал от там. Над селището се издигали големи пламъци. Било светло като ден. Двама бели хванали баща му с ласо като гну¹, опитали се да го вържат, но той бил силен и повалил единия. Другият бял с един удар в корема го накарал да се превие на две и да се строполи на земята. Тогава го вързали и подкарали, както се кара опитомена антилопа...

Цял месец Домбо отказваше да си служи с приборите и ядеше по туземски² – с ръка вадеше мръвките от пръстената паница, а супата изпиваше наведнъж, както бе пил разхладителния сок на кокосовите орехи. Кашата пък гребеше с шепи.

Но това не можеше да продължава повече. Домбо бе от състава на екипажа и Силва Порту заповяда да се храни в каюткомпанията³ заедно с всички матроси. Гонсалви се зае да го учи на приличие и добри обноски. На обяд той седнаше при негърчето, даваше му лъжица и му показваше как да си служи с нея. Те разговаряха повече с мимики, но се разбираха добре.

Така лека-полека черното момче привикваше с живота на белите хора, опознаваше корабното устройство и с помощта на Гонсалви започна да извършва и полезна работа. Домбо стана новият юнга на кораба.

От своята далечна родина негърчето носеше само кожения набедреник. То ходеше почти голо.

Домбо за пръв път истински се зарадва, когато Гонсалви му подари копие, лък, стрела и туземска маримба⁴, направена от две огънати пръчки, а между тях опъната струна от жилава тропическа трева. Под пръчките висеше една празна кратуна. Той грабна маримбата като нещо родно и скъпо за него, закрещя от радост, заподскача около Гонсалви, шумно пляскайки голите си колени. Оттогава негърчето вече не се разделяше от инструмента, тръстиковия лък и стрелата.

II

Силва Порту свали далекогледа, почеса се замислено по врата и като накуцваше, слезе от марсовата наблюдателница⁵. Корабът навлизаше в протока Баб ел Мандеб – Протока на сълзите – както го наричаха моряците. Едва сега той Видя Гонсалви и негърчето до фокмачтата⁶. Домбо дърпаше струната на своята маримба и пееше някаква туземска песен, а Гонсалви, прегърнал колени, слушаше замислен.

¹ Животно, което се отличава от коня само по рогата, затова се нарича „лъжлив кон“.

² Туземци (аборигени) – коренното население, първоначално обитаващо даден регион, преди той да бъде завладян от други народи. – Б.р.

³ Общо помещение за хранене, отдиш и общуване на командния състав на кораба. – Б.р.

⁴ Еднострунен туземски инструмент, родственик на ксилифона. – Б.р.

⁵ Малка полукръгла площадка за наблюдение.

⁶ Първата, най-близка до носа на кораба мачта на ветроходните кораби с три и повече мачти. – Б.р.

Капитанът постоя един миг, захапал накриво луличката, усмихна се в брадата си и пак закуцука по палубата. Седна на един вързоп корабни въжета и повика Гонсалви. Момъкът пъргаво скочи, отхвърли назад дългата си коса и притича. Силва Порту го посрещна мълчаливо. Изгледа го от долу нагоре. Гонсалви като че ли бе възмъжал през последните месеци. По лицето му, обрулено от морските ветрове, изпечено от южното слънце, растеше пепеляв, гъст и къдрав мъх. От двете страни стърчаха като остри шипове бакенбардите.

Старецът с мъка събу ботуша си, запретна крачола на болния си крак и отвърт-се се показва мръсна стара превръзка.

– Я дръж! – подаде той на сина си малко джобно ножче със седефено чиренче¹. – Режи канапа!

Гонсалви погледна малко учуден баща си. Пред него седеше не оня строг и суров капитан, чийто поглед покоряваше целия екипаж, а друг човек – Силва Порту бащата.

– Оздравя ли раната? – попита Гонсалви.

– Каква ѝ е работата! Оздравява! Но този проклет бинт ме стяга! Пречи ми! Махай го!

Силва Порту смукна от лулата, прижумя и изпъна крака си напред. Гонсалви взе ножчето, клекна на едно коляно и провря пръста си под канапа. Силва Порту леко потрепна.

– Добре че се отървах само с една раничка в крака! – заговори той. – Спаси ме чужденецът! Сега иде моят ред. Силва Порту трябва да изпълни обещанието си. Да, трябва! До тук стигнахме благополучно. Скоро ще минем Суец, после два дни престой в Цариград и навлизаме в Черно море!

Гонсалви дигна очи, погледна баща си и поклати глава:

– Но ти забравяш, че там воюват! След нашето заминаване от Родос избухнала Руско-турската война!

Силва Порту не се съгласи.

– Войната е свършила още преди половин година! Така разказвали руските китоловци в Мозамбик! Сорино говорил с тях!

Гонсалви наведе глава и започна да размотава превръзката. Силва Порту отвори капачето на лулата, притъпка тютюна с пръст и се замисли.

Мръкваше. Тъмната броня на морето блестеше като полирана. Над хоризонта затрептя една звезда, после втора, трета... Корабът леко се покащаше. Вятърът лудуваше в платната. Вълните все по-яростно налитаха върху корпуса и се разбиваха на млечна пяна. Морето сърдито бучеше.

Откъм фокмачтата се обаждаше с тъжен стон маримбата. От време на време се чуваше тънък креслив гласец – пееше Домбо.

¹ Чирен (диал.) – дръжка на нож. – Б.р.

III

Гонсалви се изправи и тъкмо затваряше джобното ножче, внезапен удар раздруса кораба. Момъкът, тласнат неочаквано, падна по гръб. Силва Порту се захлупи върху въжетата, фокмачтата с трясък се събори. Нов удар накара кораба да изтрещи, а мачтите да се разбият. По палубата се разтичаха насам-натам матроси. Дудката¹ засвири тревога. Гонсалви бързо скочи и в един миг остана като втрещен. Стори му се, че корабът силно се накланя наляво. Из разпокъсаните платна, въжета и пречупени мачти изскочи Домбо.

– Хамба! Хамба²! – смъртно изплашен викаше той. Гонсалви се спусна срещу него.

– Не се бой, приятелю! Тук съм! – заговори той, но нов, още по-силен удар раздруса кораба. Върху двамата врхлетя с бесен рев грамадна вълна. Хванати за ръце, те отскочиха и затичаха към кърмата...

Силва Порту бавно се надигна и потърси ботуша си.

Но както опипваше с ръка в тъмното, изведнъж ухото му долови някакъв необикновен шум. Като че ли силна водна струя под голям напор биеше в ламаринената обковка. Старият моряк трепна като ужилен, огледа се наоколо. Студени тръпки полазиха по гръба му.

– Гонсалви! – изкрещя той.

Никой не се обади. Старецът замълча. Наостри уши и пак заслуша. Някъде вътре в кораба като че ли се изливаше цял поток вода.

– Гонсалви! – със снишен до шепот глас повтори капитанът, но гласът му се удави в тревожния вой на дудката, скърцането, непрестанния тропот по палубата, в звънтежа на някаква желязна верига и бесния рев на вълните.

Силва Порту стоеше наведен и разкрачен. Острият резлив шум сякаш разкъсваше тъпанчетата на ушите му. Ръцете му потрепераха. Той гледаше пред себе си мрачно. Само изостреният му слух долавяше неспирния звънтящ шум, който извираше сякаш от сивото туловище на кораба.

Нещо боботеше като че ли над кораба бушуваше ураган. Силва Порту стоеше замръзнал, безсилен да се отмести, дори да мигне с очи.

– Силва Порту! Силва Порту! – викаше като обезумял някой и тичаше по палубата с горяща факла.

Тоя глас изкара капитана от обхваналото го вцепенение.

– Сорино! – отзова се той с глух, разтреперан глас.

– Силва Порту, братко мой! – повтори боцманът³ и безнадеждно размаха ръце, което показваше, че всичко е свършено. – Корабът попадна на подводен риф.

Силва Порту, освободен от кошмарния сън, посрещна боцмана със суров поглед.

¹ Говорна тръба за предаване на заповедите на капитана.

² Обръщение, което на езика на едно африканско племе значи „господарю“.

³ Корабен старшина. – Б.р.

– Не хленчи, боцмане! – изрева под носа му той. После махна с ръка, грабна факлата и заповяда: – Да бъдат готови спасителните лодки! – И изтича към командния мостик, като нареждаше: – Без смут! Пипайте бързо! Силва Порту няма да допусне да загине нито един човек от екипажа! Шест души в лодка без багаж!

Боцманът повтаряше заповедите през говорната тръба.

– Не забравяйте Домбо!

Последваха къси отсечени команди. Спокойният уверен глас на капитана изведнъж сякаш промени всичко. Паниката отстъпи място на реда и дисциплината. По палубата се чуваше само тропане на ботуши. Матросите с факли в ръце сръчно и бързо изпълняваха заповедите. Капитанът беше вече на пост!...

През разкъсаните платна надничаше жълтеникавото кълбо на луната. Пречупените мачти печално стърчаха. Все по-рядко се мяркаха силуетите на матросите. Като че ли факлите една след друга догаряха и угасваха. Силва Порту, блед като мъртвец, стиснал зъби, заровил пръсти в пепелявата си брада, гледаше вторачено как левият борд бавно се свлича. Вътре клокочеше водата. С човешки глас като че ли стенеше корабът. Старият матрос сякаш прислушваше пулса на умиращ човек. Той знаеше вече – връщане няма. Тук ще бъде гробът на неговия славен и стар другар „Реженерадуш“, който вярно му служи цели двацет години. Две капчици светнаха в очите му, пропъзляха по бузите му и угаснаха в бръчките...

Бедният капитан! Той нямаше нищо друго освен една десета част от „Реженерадуш“, стария търговски кораб. Какво оставя на едничкия си син, който след малко ще остане кръгъл сирак! Да бяга – не! За него има отдавна амнистия в Португалия, но какво от това? Лисабонската фирма ще го натовари с дългове и той трябва да плаща. А как ще плати един кораб?... Той познаваше нрава на търговците. Вината за злополуката ще бъде негова. О, той знаеше, че и „справедливият“ португалски съд ще бъде на страната на богатата фирма!

Не, не било съдено да се прибере в родния Албуфейра, в стария дом на моряците – неговите деди и прадеди. Но и те рядко са умирали на сушата. Той трябваше да сподели тяхната участ.

Силва Порту за втори път се размекна. В очите му блеснаха сълзи. Лулата му падна и разсипа в полумрака купчинка светли искри, но той не се наведе да я вдигне.

Изведнъж си спомни отново за Гонсалви и го повика. По кораба не се мяркаше вече никакъв човек. Водата заливаше палубата. Силва Порту порови във вътрешния си джоб, извади продълговата кадифена торбичка, бръкна с два пръста и се помъчи да напипа нещо. В тоя миг из тъмното изскочиха двама души. Два чифта ръце като клещи го стегнаха и го повлякоха. Той се придърпа, озърна се и позна в двамата мъже – Гонсалви и щурмана¹.

– Корабът потъва, татко! – като се задъхваше, извика в косматото му ухо момъкът. – Бързай!

¹ Специалист, водач на кораб, самолет и др. – Б.р.

Старецът изсумтя, отблъсна щурмана, а на мостика останаха парцали от събраната му дреха. Гонсалви отново се спусна да го хване, но Силва Порту го отблъсна сърдито.

– Не ме пипай, Гонсалви! – строго му извика той. Гласът му трепереше от въннение. – Аз последен ще напусна кораба! Идете и чакайте в лодката!

– Какво говориш, Порту! – приближи се и щурманът. – На кораба не остана жив човек!

– Всички ли са спасени? – попита капитанът и без да дочака отговор, додаде: – Бягайте в лодката! Аз ще ви настигна!

И после, сякаш да увери сина си и щурмана, че наистина ще ги настигне, попита:

– Къде е лодката?

Щурманът му посочи наляво, но Силва Порту дори не погледна нататък. Той извика Гонсалви настрана, подаде му кадифената торбичка, извезана с дребни сърмени фигурки, и бавно, с въннение заговори:

– Вземи това, синко, предай го, ако останеш жив! Все някога ще ти падне път към Черно море! Потърси сина на заточеника! Ти вече знаеш името и града! Предай пръстена!

– А ти? – ужасен го изглежда Гонсалви.

– Аз идвам, но с мен може да се случи нещо! – не се реши да го погледне баща му. – Дръж тая торбичка! Не забравяй пръстена! Бъди жив и здрав!

После прегърна сина си и го целуна. Смелият морски вълк, прочутият Силва, изхълца като задавен... Лошо предчувствие накара Гонсалви да се разтърси от глух плач, зарови лицето си в острата бащина брада, но някой го обхвана през кръста със здрави ръце и го понесе към десния борд. Чак когато се намери в лодката, момъкът разбра – капитанът и щурманът мълчаливо бяха постигнали съгласие – синът да отплува със спасителната лодка, а бащата да остане на кораба.

Гонсалви бавно се изправи, взря се в тъмния силует на кораба и закри очи.

Лодката, под ударите на лопатите, бързо се отдалечи...

Когато отново погледна назад, Гонсалви забеляза един блестящ кръг, в който водата клокочеше. От кораба нямаше никаква следа. Наоколо морето бе окъпано от мека лунна светлина. Беше съвсем светло и тихо.

Старият Силва Порту беше останал верен на суровия моряшки закон – капитанът никога не напуска кораба.

Това се случи на 10 септември 1878 година.

Втора глава

Гробището на корабите • Случайна среща • Матросът и негърчето •
Географът търси следи • Скандалът с англичаните • Павел спасява
непознатия португалец

I

По всички правила на навигацията руският китобоен кораб „Севастопол“ бавно се промъкваше през протока Баб ел Мандеб. Той държеше курс север–юг.

Бяха изминали пет години от корабокрушението, при което загина капитан Силва Порту.

На кораба цареше напрегната тишина. През тръбата гърмеше само мощният бас на боцмана. Той предаваше късите и строги заповеди на капитан Матросов. Самият капитан, висок, сух човек, с посивели вежди, стоеше неотстъпно на командния мостик. По навик той усукваше около пръста си малка сребърна верижка. Лицето му бе съсредоточено, устните леко присвити, кафените му очи не мигаха зад роговите очила. Матросът упорито гледеше напред – следеше нещо. Вятърът играеше с двете повесма на рядката му червеникава брада. Само от време на време той рязко извърщаше глава към боцмана и тогава се чуваше неговият спокоен, малко дрезгав глас:

– Ляво! Още ляво!...

– Лявооо! Още лявооо! – повтаряше с гръмотевичен бас боцманът.

Вахтените матроси стояха по местата си и тихо разговаряха...

С издути платна, с още неизтрита светлогълбова боя, „Севастопол“ сега приличаше на огромен албатрос, размахал широки бели крила. Кривата ивица на сушата, огряна от залязващото слънце, се очертаваше в далечината като тънък ръждив перваз.

Младият географ Павел Балванов, висок, червендалест, с буйна светлоруса коса, сини очи и мек поглед, облегнат на борда, гледаше замислено дългата бяла пътечка, оставена от кораба, тъмната крива черта на сушата, кипналите вълни. И всичко, което се бе случило с него, му се струваше сега съвсем невероятно...

II

Стройният еднорък турчин, силно пристегнат в кръста с жълт кожен колан, с тънки грижливо засукани мустачки, продължително го изглежда с подпухналите си пиянски очи, побутна червения си фес и бавно разтвори паспорта. Втренчи очи в снимката на Павел, после упорито се взря в него.

– Павел Балванов – произнесе замислено турчинът, като че ли се мъчеше да си спомни нещо. – Бал-ва-нов! – повтори той бавно, на срички.

Леко поскубна левия си мустак, примижа хитро и попита на френски:

– По каква работа идвате в Цариград?

– С научна цел! – отвърна Павел също на френски език.

Офицерът попипа празния си ръкав, дълго се колеба, като че ли не се решаваше да допусне ли, или да върне пътника, после с един жест подхвърли паспорта на Балванов и махна с ръка:

– Вървете!

Докато Павел прибираще паспорта си и закопчаваше европейското си сако, едноръкият продължаваше да се визира подозрително в него. В студените му зеленикави очички играеха хитри пламъчета. Пръстите на единствената му ръка нервно шареха по шевовете на широкия му тъмносин брич, обшит с нови кожи на двете колена.

Павел Балванов не го погледна дори. Противен му бе тоя еднорък човек с предателски очи, сложен на това място кой знае за какви заслуги. Той не видя и други две противни лица, които бързо ровеха някакви книжа, премятаха пожълтели портрети и надничаха през квадратното малко прозорче. Може би едноръкият нарочно задържа паспорта на чужденеца, за да даде възможност на другите двама да направят някаква проверка. Но всичко, изглежда, беше напразно.

Това бе първата среща на географа с отоманската власт след Освобождението. Той всъщност не излъга – наистина пътуваше с научна задача, но истинското му намерение бе да се добере до някакви сведения за баща си – Дончо Балвана, известния революционер от Средногорието, участник в Априлското въстание, заловен, съден и заточен в Диарбекир, а от там изчезнал безследно.

Павел бе решил да се порови в старите тефтери на затворите, да прескочи до някоя крепост. Другари на баща му, завърнали се от заточение, чували да се говори, че той бил откаран от Диарбекир в Цариград.

Още в България го бяха упътили и към копривщенските абаджии¹. Някои от тях се бяха върнали в родината си, но много още държаха дюкяни в Цариград.

Някога в Петербург, където бе изпратен от еснафа да се учи, Павел отправи прошение² до руския представител в Цариград да се погрижи за издирването на

¹ Шивачи или търговци на дрехи от аба (груб, домашно тъкан вълнен плат). – Б.р.

² Молба (рус.). – Б.р.

заточеника, но отговорът бе обезкуражителен – от направената справка не бяха открити никакви следи...

Павел вървеше бавно. Любопитно разглеждаше конаците¹, старите къщи, джамиите с минаретата. Уличката го изведе в митницата Каракьой. Оттук минаваха всички пътници, които пристигаха в Турция. След това той се отби да си почине в едно кафене.

Да поседи половин час на хлад, на чаша турско кафе с каймак, е истинска отмора за всеки пътник в такъв горещ ден.

Кафенето се оказа почти празно. На една разкривена маса възбудено спореха двама чужденци. Навярно бяха търговци, защото спорът се въртеше около сделка със скъпи персийски килими. Ако се съди по езика им, те бяха французи. Без да ще, Павел чу част от разговора и се усмихна, но като забелязаха това, чужденците си смигнаха и продължиха да спорят на португалски. Макар да знаеше сравнително добре и португалски език, защото в Русия бе живял с двама португалски емигранти, Павел се премести на друга маса.

Кафенето бе ниско и схлупено, с окаден² таван. В дъното имаше вехт тезгях, върху който блестяха бели порцеланови филджани³, кафеничета, бакърени подноси, голям самовар, а зад тях надничаше беззъбо старче с остри миши уши.

През малкото прозорче се промушваше крадливо снопче слънчеви лъчи, които описваха светъл кръг на отсрещната стена. В слънчевия кръг горяха меките топли тонове на голям персийски килим, окачен на стената. До него висяха старомодни, оплуты от мухите картини с посивели рамки, в ъглите с паяжини. Две квадратни огледала в стари бронзови рамки допълваха украсата на кафенето.

Масите, столовете, тезгяхът, прогнилият под, всичко бе старо, овехтяло, потъмняло от времето като своя стопанин Шериф ага.

Двама старци с червени фесове и дълги сиви бради седяха по турски и пушеха мълчаливо наргилета. При всяко дърпане водата шумно блъбукаше. Те разсеяно гледаха пред себе си. Дори когато Павел влезе и седна на масата срещу тях, старците не го погледнаха, а продължиха да пушат. Само белият котарак, който дремеше край тях, отвори едното си зелено око, после другото и отново примижа сънено и запрече с невидимо вретено.

Чужденците на два пъти викаха съдържателя на кафенето. Шериф ага подскачаше пъргаво зад тезгяха, слагаше ръка зад ухото си да чуе по-добре поръчките на клиентите, после бързо ситнеше между масите. Павел гледаше това нисичко, прегърбено старче с топчесто голобrado, сбръчкано лице и му се струваше, че то не върви, а леко плува по скърцащия под.

¹ Преди Освобождението – турско полицейско и административно управление на градовете. – Б.р.

² Опушен от дим, станал черен. – Б.р.

³ Чаша без дръжка за пиене на кафе. – Б.р.

Павел си поръча кафе. Старецът го донесе в потъмнял сребърен поднос. Остави го и бързо се прибра зад тезгяха. Тъкмо в тоя миг вратата шумно се отвори. Влязоха двама души. Напред вървеше късоврат, нисък, но пълен матрос с бакенбарди, а след него подтичваше полуголо, тъничко, но височко негърче с обици от малки бели раковини. Черната му кожа лъщеше като намазана с гъсто прегоряло масло.

Човекът с бакенбардите носеше униформа на матрос от португалския търговски флот. Той се спря по средата на кафенето, поразкрачи се, небрежно огледа наоколо, като че ли търсеше някого. Чак когато край самовара шавна плешивата глава на съдържателя, той го повика:

– Шериф ага, гел бурда¹!

Старчето притича, като правеше дълбоки теманета² и разперваше късичките си ръце като малки крилца. Португалецът се наведе и зашушна нещо в ухото му. Шериф ага слушаше и одобрително поклащаше глава.

Негърчето любопитно разглеждаше лъскавия самовар, наргилетата на двамата старци и водата, която шумно бълбукаше от чибучите. От там премести погледа си на чужденците, на белия котарак, който също следеше странныя посетител със зеленикавите си очи. След това, като се клатеше по туземски, то се поразходи из кафенето, спря се при препарирания сокол, поглади с черната си ръка килима, отмести се и случайно се срещна лице в лице със същото такова негърче. Черното момче трепна изненадано, по лицето му се изписа внезапен страх, озърна се и потърси с очи матроса, но разбра, че в огледалото е отразено самото то и дълго и учудено се разглежда, после бързо отстъпи, защото забеляза географа, който го следеше и дори му се усмихваше. Негърчето извърна глава, също го погледна, после пак продължи да крачи из кафенето. Всичко сякаш в това схлупено дюкянче му се виждаше странно и чудновато.

Матросът, изглежда, бе свършил разговора си, защото Шериф ага сложи ръка на сърцето си и отново направи поклон. Португалецът махна с широката си като меча лапа ръка, после бързо се извърна и излезе. Негърчето изтича след него. Павел погледна разсеяно след тях, допи кафето си, остави един грош и също излезе. А когато закрачи по улицата, вече беше забравил за двамата посетители.

В този момент дори не му минаваше и през ум, че ще ги срещне втори път и тази среща ще бъде съдбоносна за него...

¹ Ела тука (тур.).

² Темане – поклон.

III

Цяла седмица Павел Балванов се рови в тефтерите на конаците, обръща книгите на старите затвори в Еди куле¹, лута се в съдебните архиви, но никъде нищо не откри за баща си.

Най-сетне отново се обърна с просба до руския консул да се заеме по дипломатически път с издирването на баща му.

Мина цяла седмица. Балванов продължаваше усилено да търси. Излизаше рано, връщаше се по тъмно.

Една вечер, още не бе мръкнало добре, пред вратата на стаята си в хана се сблъска с млад напет казак, висок, с пристегната в кръста рубашка, с лъскави ботуши и кривнат казашки калпак, под който стърчеше по момчешки рус кичур коса.

– Прашу, извините, милостиви господарь! – чу в полумрака Павел.

Обърна се и срещна засмяното лице на казака.

– Извините, прашу вас! – повтори казакът, бръкна в джоба на брича си и извади запечатан плик. Даде му го, отстъпи назад и зачака търпеливо. Павел отвори плика с треперещи пръсти и зачете записката, написана с едър, четлив почерк лично от консула. Той му съобщаваше, че от направената справка наистина Дончо Балвана е върнат в Цариград през 1878 година, но в книжата срещу името му е отбелязано – „отписан“...

Разделиха се. Павел се прибра в стаята си. Пак погледна записката и се замисли... Не, той не губеше надежда – ще надникне и в прочутия Балкапан хан², някогашното средище на българския еснаф³ в Цариград.

На другия ден Балванов дълго се лута из стария Стамбул⁴ близо до пристанището на Златния рог, докато намери хана. Влезе през тежка желязна врата, която продължително дрезгаво изскърца. Пред погледа му се изправи грамадна двуетажна старинна постройка, покрита с дебела ръждясала ламарина, която сякаш беше хванала тъмнокафява плесен – истински кервансарай⁵.

Лъхна го мирис на влага, на гнило дърво и кафе.

Павел се спря, обхванат от вълнение. Той обходи с поглед старото „консулато“ на българите, както са наричали Балкапан хан някога. На вратата стоеше вер-

¹ Средновековна крепост в Солун, Гърция, до 1878 г. използвана за затвор. Въпреки името си има не 7, а 10 кули. – Б.р.

² Наречен така заради складираните в него в миналото каци с мед (на тур. – бал). През XIX в. център на цариградските заможни българи – търговци, занаятчии, родолюбиви дейци и интелигенция. – Б.р.

³ През Възраждането – местна организация на лицата от един занаят. – Б.р.

⁴ Истанбул, наричан от славяните още Цариград. – Б.р.

⁵ Място, където са отсядали кервани от коне, мулета и камили, натоварени със стока.

ният пазач на хана, който вечер затваря, а сутрин отваря с голям, колкото един лакът ключ хана.

Всичко стоеше непокътнато, така както го описваха някога копривщенските абаджии. Четвъртитото здание приличаше на стара крепост със зеленияли камъни и посивели стени. Околовръст на долния етаж се редяха малките полутъмни и влажни дюкянчета със затворени врати и спуснати кепенци. Голяма каменна стълба водеше за втория сводест етаж, където са били канторите на занаятчиите и търговците. Дълъг чардак опасваше цялата сграда. Всяка кантора някога се е затваряла с желязна врата, а навътре под кръгъл свод като кубе е била стаичката за спане.

Павел вървеше по калдъръма и в тишината стъпките му звънливо кънтяха. Той си припомни с подробности всички събития, свързани с това историческо място. Потърси с очи стаичката, където е живял книжовникът Иван Богоров. Някъде на края е била килийката, където е било взето решение за схизмата¹. Ето в тези кантори отначало боязливо са влизали калоферци с прости бозави абички и потури, а след време са седели важно, облечени във френски дрехи и колосани яки.

Срещу хана, на улица „Тахта“ кале 10, е била книжарницата на българското печатарско дружество „Промисление“, а по-нататък се е намирала печатницата, в която се е печатал в. „Македония“ на П. Р. Славейков. А някъде в тези запустели стаи с изкривени и проядени от мухъл черчевета е била открита през 1849 година българската печатница на Иван Богоров.

Тук са се срещали революционери, дошли от всички краища на България. Някои са идвали под чуждо име, предлагали аби, шаяци, гайтани, котленски черги и чипровски килими, а през нощта в мрачните стаи на хана и при мъждукащата светлина на лоените свещи са правели смели заговори, подготвяли са въстания срещу отоманската власт.

Сега това старо бунтовническо гнездо глъхнеше в пустош и потискаща тишина. Само няколко врабчета се боричкаха на плочите, чуруликаха звънливо, подскачаха, но и те изхвърчаха на сива купчинка и потъваха някъде.

Слънцето беше на залез. В двора лягаше сянката на сградата. От широката ламаринена стряха на златни потоци шуртеше мека светлина, която пламтеше по гладкия калдъръм.

Някъде изскърца врата. Павел трепна. След малко откъм дъното на двора се зададе дрипав, прегърбен старец с дълга сива брада като къделя. Той несигурно ситнеше с болните си крака, втренчено се взираше с късогледите си съзливички очички.

С дрипите, които висяха от него, с хлътналото си сбръчкано лице старецът не се различаваше от просяците в Пера, Топхане и Аксарай², дошли чак от Анадола в Стамбул за парче хляб.

¹ Разкол, разделение в религиозна организация. – Б.р.

² Престижни квартали в европейската част на Истанбул. – Б.р.

– Какво ви води в хана, ефендим¹? – попита с тънък гласец той. – Кого търсите?

– Кого търся? Хм, когото намеря! – отвърна Балванов. – Ти откога си в този хан?

– От много години, ефендим!

Павел попита за баща си, но старият турчин не можа да си спомни нищо. Името като че ли бе чувал, но в отслабналата му памет нищо друго не бе останало. На няколко пъти слага показалеца на челото си, повтаря името, а накрая поклаати глава:

– Оглупах вече, чоджум²! Остави ме мен! Я по-добре иди при Халил ага!

– Кой е този Халил ага? – попита Балванов.

– Съдържател на кафене във Валиде хан. Знае той, много знае, ефендим! Намеря Халил. Аллах е запазил паметта му! Много свят познава агата!

Павел пусна в черната като брястова кора ръка на стареца един грош и бързо се запъти към изхода.

Дрипавият човек сложи костеливата си ръка на сърцето, премига със съзливите си очички и безшумно като сянка изчезна зад лозниците.

IV

Павел намери голямата желязна врата на Валиде хан заключена. С високите си дувари, сиви каменни стени и вътрешни постройки този хан приличаше на стара крепост. Павел мина край високия зид и откри една малка странична врата, през която се промушваха посетителите. Той се провря през вратичката, пристъпи две крачки и учуден заразглежда вътрешността на хана. Старият търговски капан³ приличаше на четириъгълник и от всеки ъгъл за втория етаж водеше широка каменна стълба с издълбани от времето стъпала. Ханът крепост, макар и построен още във византийско време, все още бе запазен, но от всеки ъгъл лъхаше на старо и гнило. Старинните оригинални навеси, кафези, бараките и дюкянчетата издаваха дъх на плесен и проядено от червеи дърво.

Входът представляваше малка уличка от двете страни с дюкянчета, бакалници, кафенета и складове с непотребна хартия. В средата на широкия вътрешен двор стърчеше джамия, а наоколо се редяха пак дюкянчета и кафенета.

Бързо се мръкваше. Вечерта наливаше в тесния бордей лилав здрач. През страничното прозорче се промъкваше бледожълта светлина. Наблизо мъждукаше стар ръждив фенер. Из полуздрача се появяваха и бързо изчезваха странни фигури на хора, покрити с парцали. Отвътре се носеше глъчка. Някой крещеше.

¹ Господине (тур.).

² Момче (тур.).

³ Закрит пазар, странноприемница.

По тесния калдъръм се търкаляха дрипави бездомници. В тъмните ъгли стенеха просяци и протягаха ръце. Отвън долитаха шум и крясъци. Навярно гладни тълпи се връщаха недоволни от пристанището, където са очаквали цял ден пристигането на чуждестранни яхти, за да спечелят някой грош за парче хляб.

Павел тръгна по уличката, но близо до фенера се сблъска с двама чужденци. Те стояха разкрачени, препречили пътя. На бледата светлина личаха златните им монокли, бастуните с никелирани дръжки. На ръцете им лъщяха пръстени със скъпи диаманти. Говореха английски. По всичко личеше, че са богати англичани.

Павел се спря и загледа любопитно двамата чужденци. Той и без това чакаше да мине някой, за да попита за Халил ага. Англичаните си разменяха по някоя дума, лениво се прозяваха и разкриваха цели челюсти със златни зъби. Малко настрани седяха персийци.

Женски писък долетя из тъмната уличка. Персийците наскачаха разтревожени. Англичаните си смигнаха лукаво. В това време из полумрака се появи кривоглед човек, цял обрасъл в четина, с лъскави очи. Той насила влачеше след себе си млада разчорлена девойка с мургаво красиво лице, големи светли очи и черни като смола коси, разпилени по раменете ѝ.

– Ох, Юсуф, пусни ме! Ой, аллах! – пищеше девойката и правеше отчаяни усилия да се отскубне от ръцете му.

Но кривогледият като че ли не я чуваше. Когато стигнаха на няколко крачки от англичаните, той жестоко я дръпна, изкряска и замахна с юмрук, после се усмихна угоднически на двамата, приближи се до тях и заговори нещо тихо, като сърдито скърцаше със зъби на девойката, която се мятеше в краката му.

Англичаните, изглежда, бяха чакали тъкмо тоя човек. Те се озърнаха предпазливо, приведоха се и отблизо погледнаха лицето на девойката. По-високият, с продълговато, гладко избръснато лице, по което личаха петна от пудра, се усмихна.

– Стока добра! – каза на развален турски език той. – Бива за яхта! Какво ще кажеш, Джон? – обърна се той и смигна на другаря си – нисичък, с лунички по лицето човек.

– Превъзходна готвачка! – потвърди той.

Девойката се придърпа уплашено, но коравосърдечният турчин ѝ изви ръката и тя тихо изплака.

Павел побледня. По лицето му се появиха морави кръгове. Ръцете му се свиха в юмруци. Той пристъпи към англичаните, които бездушно се пазаряха като търговци на добитък, прониза с поглед кривогледия, който описваше на турски език изкуството на заварената си дъщеря да готви вкусни ориенталски ястия. Но англичаните явно не се интересуваха от това дали момичето може да готви, или не. От похотливите им погледи ясно личеше, че те имаха намерение да се гаврят с нея...

– При нас на яхта добре, много добре! Музика, песни, хубаво живот! – почуквайки с бастунчето си, говореше високият англичанин.

Изведнъж в паметта на Павел оживяха картини от робството. Той си спомни разюзданите и извратени турски бейове, които нахлуваха като глутница вълци в селата и оскверняваха чистите български къщи.

И ето той се сблъска с подобна сцена сега в Цариград. От сърцето му сякаш закапа кръв.

Павел пристъпи напред и застана между двамата чужденци. До неговата едра фигура, приличаща на балкански дъб, някак жалко стърчаха мършавите англичани. С един замах той ги отхвърли настрани. В тоя миг видя как някакъв здравеняк матрос изскочи из тъмната уличка.

Тълпата закрепця възбудено. Някои се заканваха на кривогледия турчин. Матросът се приближи до него и го стрелна с черните си очи, лицето му се изкриви от гняв, дигна юмрук като оловна топка, чу се тъп удар, турчинът политна и се просна пред вратата на схлупеното дюкянче. Девојката изви гъвкавото си тяло, плъзна се като сянка край дувара и изчезна в мрачината.

– Заслужава мерзавецът!

– Добре го фрасна! – чуха се одобрителни гласове.

Матросът се обърна. Павел видя суровото му, изпечено като тухла лице.

Из страничните дюкянчета изскочиха разтревожени хора. Дигна се глъчка и шум. Притичаха с викове, закрещяха възбудено. Двамата англичани се бяха измъкнали като крадци. Някъде бе изчезнал и матросът. На плочите лежеше и тихо стенеше кривогледият турчин. Около него се трупаха любопитни хора.

От минарето на джамията един ходжа запя с проточен хрипков глас. Накрая изплака и с две ръце посочи небето. Богат персиец със златен ланец на гърдите направи дълбок поклон и чукна главата си о калдъръма.

V

Случва се понякога един и същ човек да се изпречва на пътя ти много пъти. Такъв човек за Балванов беше матросът с бакенбардите. Той не очакваше да го срещне втори път. Малко ли кораби спират в Цариград и екипажът се пръска из града. Почти във всяка кръчма и кафене сноват чужди моряци. Те шумно нахлуват, говорят високо, пеят свои песни.

От тези хора лъха солената влага на моретата, те носят дъха на далечни страни. Лицата им са хванали загар и имат цвят на потъмняла мед. Всички са някак различни от хората на сушата: открити, смели, мъжествено посрещали много пъти бесни урагани, които са подхвърляли корабите като черупки, разбивали са на трески мачтите...

Павел влезе в кафенето през ниска разкривена врата. Стари фенери с пожълтели и оплуты от мухи абажури пръскаха бледа светлина. Под опушения таван висяха мрежи от синкав дим, през които едва проникваше светлината. При всяко отваряне на вратата синята паяжина на дима се залюляваше и разкъсваше.

Вътре гъмжеше от народ.

Група чужденци пушеха с големи лули, крещяха и биеха по масата с юмруци. Павел ги позна по езика – бяха унгарци. Друга маса бяха заели руски матроси, събрани от всички пътища на голямата страна. По чертите на лицето, по цвета и цепките на очите, по скулите и акцента им личеше, че между тях имаше и татари, и беларуси, и казаки, и украинци. Техните гласове сякаш парнаха сърцето на географа. Той забърза развълнуван към масата им.

– Братушка! – посрещнаха го радостно моряците.

– Здравствуй, здравствуй! – протегнаха се няколко чифта ръце.

Един нисичък засмян човек с бели кичури коса и остра брадичка скочи, подаде стол на Павел и приятелски го прегърна. Младият географ изведнъж се намери между свои. Във всеки жест, усмивка и поглед почувства приятели. Той мислено сравни тези волни и незлобливи хора със студените лица на богатите англичани. Взе поднесената му табакера, сви си цигара и запуши. Поговориха минута-две, посмяха се, потупаха се приятелски. Стана му леко и приятно. Попита един възрастен голобрад руснак за Халил ага. Матросът с брадичката отново пъргаво под-

скочи и посочи към дъното на тезгяха. Малко встрани от него, в полуздрача, седеше, кръстосал крака, един белобрад турчин със скъп сияхлък¹, с блестяща златна верижка на гърдите и броеница в ръце. Халил ага с невъзмутимо спокойствие пушеше наргилето си и пускаше кълба дим. При всяко поклащане златната верижка блясваше на светлината, сякаш върху гърдите на Халил ага пламваха искри.

Павел вече се промъкваше между масите, когато едно момче с червен фес и престилка бързо дотича отнякъде и уплашено зашепна нещо в ухото на белобрадия турчин. Старецът трепна разтревожен, изблеци от ужас очи и изтърва наргилето. Скочи и напъха верижката на часовника в сияхлъка си.

В същия миг вратата на кафенето с трясък се отвори и прозорците иззвънтяха.

– Кюлямбейовци²! – уплашено изкрещя някой.

В кафенето вече нахлуваха някакви подозрителни хора в черни дрехи, с широки панталони, отворени жилетки и ярки копринени шалове.

Те се опряха за миг, огледаха със свирепи погледи масите. В това време влезе с превързана глава кривогледият турчин, който предлагаше хубавата туркия. Павел помисли, че преследват него и настръхна. Спря се и ги проследи с очи. Ръката му бързо попипа грапавата дръжка на револвера.

Но кюлямбейовците навярно търсеха друг. В кафенето бе настъпила напрегната, тягостна тишина. Но не бе за дълго. Хората с черните дрехи, изглежда, откриха човека, когото така настойчиво търсеха. Един от тях го посочи с ръка, извика нещо и цялата група се спусна към дъното.

После всичко стана светкавично бързо. Някой събори на пода порцеланов сервиз, иззвънтяха разбити чаши. Това като че ли бе сигнал за започване на жестока разправа.

Павел не бе успял да се помръдне, когато към тавана полетяха столове, събаряха се маси, падаха и се разбиваха картини в рамки със стъкла. Един фенер падна. Замириса на газ... Викове, пиянски псувни, пронизителен рев и шум изпълниха кафенето. Затъркаля се кълбо от озверени хора, които се бяха вкопчили един в друг.

Павел, пребледнял, заднишком отстъпваше към вратата и зорко следеше няколко души, които се биеха на две крачки от него. Изтрещя изстрел. Стъклата на прозорците се разбиха над самата му глава.

¹ Кожен пояс, в който турците държат кесии с пари, тютюн, лули и оръжие.

² Необуздани банди от буйни, свирепи и отмъстителни турци, които постепенно създали цяла терористична организация. Смятали се за покровители на една част от населението. Намесата им в споровете завършвала винаги с кървави скандали. Често дори властта прибегвала до тяхна помощ за въдворяване на реда. След революцията на младотурците, водени от Кемал Ататюрк, организацията на кюлямбейовците била разтурена.

Опърлен от неочакван удар в ухото, Павел се обърна и срещна зверските очи на висок кюлямбей с пъпчиво лице. Още преди да се опомни, той го тласна назад и Павел политна, но само приклекна, съвзе се, подскочи и един юмрук в лицето накара турчина да се олюлее, да притисне с две шепи разбития си нос, после да потрепери и да се свлече на пода.

Павел го погледна за миг, но почувства върху себе си остър поглед и рязко се обърна. Не се бе излъгал – следеше го друг кюлямбей с воднисти очи и като че ли избираше място да го удари с вдигнатия стол. Павел ловко отскочи, отбягна удара и с един ритник в слабините го търкулна на земята.

Още два изстрела изтрещяха. Един куршум рикошира и зловещо изсвири край самото ухо на географа. Пред очите му блесна студеното острие на голям нож. Ножа държеше турчин, среден на ръст, с черно циганско лице и кървясали очи. Павел бързо съобрази – кюлямбеят искаше да си очисти пътя, за да удари в гърба един нисичък, но набит широкоплещест матрос. Матросът притискаше в здравите си ръце като в клещи някакъв кокалест човек, който скърцаше със зъби и се мъчеше да се отскубне. В един миг матросът го отхвърли и както се беше обърнал в профил, Павел откри в него португалеца с бакенбардите. Кюлямбеят с ножа изчакваше удобен момент, за да му нанесе удара. Но Балванов го изпревари и с един замах на юмрука си сякаш му пречупи ръката. Ножът хвъркна във въздуха. Втори удар накара турчина да зарови глава под масата. Матросът с бакенбардите рязко се обърна и погледна с благодарни очи Павел... После всичко сякаш се завъртя в бясна вихрушка...

VI

Как попаднаха при дервишката къща, кацнала на склона Кесим паша, обърната към Златния рог, географът и матросът с бакенбардите сами не знаеха. Под фенера те се вгледаха един в друг и си стиснаха ръцете. Лицето на матроса все още беше бледо, устните му потреперваха, а от челото му се стичаше струйка кръв.

– Благодаря ви, сър! – каза той на английски. – Вие ме спасихте от един бандит! Ех, каква свинщина е тая държава!

– Говорете на своя език! – прекъсна го Павел на португалски. – Смятам, че по-добре ще се разберем! Личи, че сте португалец!

Матросът го изгледа смяян. Хвана ръката му.

– Нима и вие сте португалец? – попита той задъхано.

– Не, но по-добре си служа с португалски.

– Руснак? – погледна го матросът въпросително.

– Не, българин!

– Професия? Търговец?

– О, не, географ!

Португалецът отстъпи крачка и развеселен предложи:

– Да се запознаем! Щурман Гонсалви, син на капитан Силва Порту, родом от Албуфейра! Собствено аз съм роден на кораба „Реженерадуш“, вечна му памет!

– Потънал? – въпросително го погледна Балванов и в полуздрача зърна тъжните му очи. – А родителите ви?

Гонсалви замълча, смукна дълбоко дим и добави:

– Кръгъл сирак съм! Баща ми загина с кораба, а майка ми през време на чумата.

После изведнъж се вгледа в лицето на географа, като че ли търсеше някакъв познат белег, и замислено каза:

– Каква случайност, географе! Един българин някога спаси и моя баща!

Балванов нямаше желание да го разпитва. Малко ли българи скитат по света. Нищо чудно, че някой е помогнал на баща му.

Тръгнаха към брега на Босфора. Небето бе дълбоко, чисто и тъмносиньо, посипано от светлите искри на звездите. Далече напред блещукаха осветени прозорци. Те също приличаха на звезди, изронени от небесния купол.

Напред лъсна светла ивица. Появя хлад и донесе солена морска влага. Чуваше се съненото попляскване на вода.

– Морето е близо! – каза Гонсалви. – Ако не сме сбъркали пътя, приближаваме залива! Там е корабът!

– Собственик ли сте? – попита Павел.

Гонсалви се изсмя.

– Какво говорите? Аз и собственост на кораб! Наемен матрос, частица от екипажа, слуга на богата фирма!

После разкърши рамене. Запаали нова цигара, направи няколко крачки и замислено добави:

– Никак не ламтя за собствен кораб! Наистина той е цяло състояние! Но състояние съвсем несигурно! Постоянно виси над бездната! Появи се буря, удари се в подводен риф и отиде! Все пак аз съм богат! Вие ще се уверите!

Павел погледна матроса с бакенбардите.

„Чудак!“ – помисли си той и добави гласно:

– Всеки има свое богатство! Аз например съм богат с научния си труд!

– Нима имате вече научен труд? – учудено се спря Гонсалви. – Та вие сте съвсем млад човек!

– Млад? На моите години много хора са станали откриватели! На тази възраст нашият поет Ботев написа прекрасни стихотворения! Но вие не го познавате! Не съм съвсем млад, драги Гонсалви!

Наближаваха брега. Все по-ясно се чуваше глухият шум на прибоя. Над минаретата надничаше златният сърп на луната.

Стана по-светло.

– Закъде пътува корабът? – попита Павел.

– Курсят ни обикновено е Индия–Европа! Но този път отиваме в Русия за кожи.

Долу по пясъка край самата вода вървяха група моряци. Скоро ветрецът донесе бодра моряшка песен.

В ясната звездна нощ под светлината на пълната луна Цариград със своите стотици минарета приличаше на огромен параход, спрял край трите морски ръкава. Заливът като че ли беше посипан с оранжев скреж. Калдъръмената уличка се спущаше стръмно към морето. До самия бряг се тълпеше цяла флотилия от рибарски лодки. Вълнението леко ги поклащаше. Гонсалви притегли една, стъпи в нея и отрязва въжето, с което бе прикачена за един кол на брега. В лодката скочи и Павел. Няколко удара на греблата и лодката като риба отскочи напред и заплава. Назад се проточи тънка сребърна опашка.

VII

Корабът „Каталония“ с отпуснати платна дремеше в пристанището. Не се виждаше никаква светлина. Не се чуваше никакъв шум и говор по палубата. Екипажът спеше. Вълните едва поклащаха кораба. До него бе закотвен английски клипер. Вляво се очертаваше сивото туловище на миноносец. Един пътнически кораб бе спрял между цяла ескадра от влекачи и шлепове.

Гонсалви докара лодката до корпуса на „Каталония“, хлъзна я като по пързалка и спря до въжената стълба.

– Сега сме у дома! – засмя се той и покани с жест географа да се изкачи.

На палубата цареше тишина. Не се мяркаше жив човек. Но ето че някакви бързи стъпки преминаха наблизко. След миг само се открии силует на човек.

– Хамба Гонсалви! Господарю! Жив ли си? – с плачлив глас извика едно момче и притича.

Едва сега Павел видя същото негърче, което преди няколко дни бе влязло с Гонсалви в кафенето на Шериф ага.

Гонсалви отначало сви учудено рамене, но като срещна уплашените му очи, разсмя се гръмко.

– Домбо, приятелю! Ти какво си помисли?

Полуголото мургаво момче доверчиво го погледна. Устните му се свиваха и потреперваха. В очите му блестяха сълзи. То стоя така миг-два, изведнъж радостно подскочи, плесна се по коленете, после по голите гърди и се усмихна:

– Хамба! Аз търсил, търсил, навсякъде търсил – не намерил Гонсалви! Не намерил! – повтори то на развален португалски език.

– Ето ме, приятелю! Жив и здрав! – разпери ръце Гонсалви и пак се засмя.

Домбо се задъхваше от вълнение. Радостта му, че се е завърнал Гонсалви, го караше да се смее, да въздиша, а очите му да плуват в щастливи сълзи. Той изви глава, погледна под око стария матрос, като че ли искаше да се увери, че не се лъже. Лицето му като че ли стана още по-черно, маслиненочерно, и единствено блестяха срещу луната едрите му бели зъби.

– Защо се тревожиш, Домбо? – попита Гонсалви и го потупа ласкаво по рамото.

Негърчето смутено премига.

– Сорино казал: „Твой господар убит!“

– Сорино? – учудено дигна рамене матросът. – Той отде знае? Ах, тоя морж! Е, какво?

– И аз плакал, плакал! Не виждам вече хамба! Какво правя сам?

Домбо подигна очи. Гонсалви сумтеше, мляскаше и се заканваше на някой си Сорино, който така жестоко бе излъгал неговия малък приятел.

– Аз ще му ударя един юмрук в муцуната! Лъжец безподобен!

После хвана Домба за раменете и се обърна към Балванов:

– Да ви представя моя приятел – Домбо! Прекрасен момък, чиста душа! Пъргав и изпълнителен юнга! Добър работник, привързан към мен като към баща! Да, той няма баща! По-точно има, но насила са го отвели на работа в плантациите! С Домбо имаме еднаква участ – бездомници! Корабът ни е единствен подслон!

Домбо не се ръкува, а по туземски прие поздрава на Павел: два пъти се потупа по голите колене, после по гърдите.

– А сега да вървим в каютата! – с жест покани своя гост Гонсалви.

Домбо изтича напред. Стълбата заскърца. Хлопна се врата.

Гонсалви крачеше бавно, тържествено, като човек, който развежда гости в своята собствена къща. Той размахваше големите си ръце и говореше басово:

– Вие сте в неутрална зона! Тук е море, което принадлежи на всички! Съжалявам, че не мога да ви предложа нещо повече! В хана няма да ви дадат мира гладните цариградски дървеници! Има ги на цели пълчища! На кораба е по-уютно и по-чисто! Все пак аз няма да забравя вашата услуга! Ще ви се отплатя, макар и скромно!

– Защо говорите така, Гонсалви? Аз изпълних един човешки дълг! Обидно е да чакам отплата! Ето че станавме приятели! Ще се срещнем пак!

Гонсалви махна с ръка:

– Не е нужна скромност! На вас дължа живота си!

– Хайде да говорим за друго! – прекъсна го стеснено Павел.

Луната се скри зад малко тъмно облаче. Облачето затрепка със златисти крила. Огънят на цигарата светна и пръсна искри в полуздрача. Морето все така глухо стенеше. Някакъв параход пореше водите на Босфора. В полуздрача сивото му туловище приличаше на огромна акула с дълга люспеста опашка.

Негърчето отново изскочи, притича все така пъргаво и леко, удари се по коляното и попита:

– Какво заповяда хамба Гонсалви? Вечеря?

– Аз вечерях и пих турско кафе, но се погрижи за нашия скъп гост! Няма да го оставим гладен, я?

Като каза това, Гонсалви посочи географа.

– Не, благодаря, и аз вечерях! – отвърна той.

– Тогава? – въпросително го погледна матросът.

Павел сви рамене. Домбо не дочака отговор.

– Какво да донеса, хамба – вино, ром, вадка? – изреждаше той нетърпеливо, като гледаше Гонсалви, готов за една секунда да изпълни всяко желание на своя бял господар.

Гонсалви се засмя, закани му се с пръст и го поправи:

– Не вадка, а водка!

– Вод-ка! – на срички повтори негърчето.

– Водка ли? Това е руско питие! – намеси се Павел. – Как е попаднала на кораба?

Гонсалви го погледна и с гордост отвърна:

– Излязохме победители от едно сражение и взехме няколко бутилчици! Ние им казваме „китоловки“! Тогава русите малко пострадаха! Но нищо!

Павел трепна и се спря.

– Не ви разбирам, матросе. Обяснете! Какво значи това – сражение? – при- сви той очи и загледа сърдито португалеца. – Воювали сте с руски китоловци?

Разбрал недоразумението, Гонсалви се засмя.

– О, не! – отвърна той и дружески потупа географа по рамото. – Бяхме настигнати от буря! Пострада корабът „Севастопол“. Ние се притекохме на помощ на русите. От тогава ни свързва сърдечна матроска дружба! Славни момчета са тия руснаци! Понякога се срещаме и разменяме ром срещу водка! А вече имаме и търговска сделка!

Павел хвърли цигарата и я стъпка, махна с ръка, като да отпъждаше лошата мисъл от главата си.

– Да, да, славни хора! – бавно, замислено повтори той. В думите му прозвуча гордост.

Гонсалви кимна с глава.

Откъм каютите се чу скърцане на врата, някой се прокашля, звънко отекнаха в нощта ударите на градския часовник.

Гонсалви и Павел поговориха още малко и се отправиха към каютата.

Трета глава

Каютата на шурмана • Източен музей • Сребърният пръстен с лъвчето •
Разказът на Гонсалви • Тайната открита

I

Едва когато седна пред кръгла масичка с цветя, Павел разгледа малката каюта отгоре с голям люк, украсена с розетки. От картите, далекогледа, компаса, хронометъра, навигационните прибори стана ясно, че непознатият португалски матрос – Гонсалви Силва Порту – е шурман на баркентината „Каталония“.

Каютата на шурмана бе рядък източен музей. По специално изработени полички блестяха подредени скулптурки от слонова кост, по стените бяха окачени туземски народни инструменти: маримба, тръстикова флейта, бамбукова свирка; не липсваха и първобитни оръжия: лък, стрела, копие. До тях бе поставено скъпо персийско килимче. На малка масичка лъщеше на бледосинята светлина добре закрепена порцеланова китайска ваза, а до нея – японски сервиз със стилизирани човешки фигури. Какво ли нямаше тук! Голям книжен фенер с бамбукова дръжка и японски чадър, китайски пръчици за ядене и плетена жълта малайска рогозка. На един железен сандък цъкаше китайски часовник.

Гонсалви се намести на своя завинтен за пода стол, плетен от тръстика, с тънки бамбукови крака. На масата бе сложена вече бутилка водка, две чашки, блюдо с маслини, сушени чирози, печени раци и отворена кутия сардела. Негърчето със скръстени на гърдите ръце смирено стоеше в ъгъла.